

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1950

Ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος ἔτους κρατήσασα αἰσιοδοξία, διαφαινομένη καὶ εἰς τὸ πέρυσι δημοσιευθὲν Χρονικὸν τῆς ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολ. κινήσεως, ἀπεδείχθη ἀτυχῶς ὑπερβολικὴ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ τότε ἐλπιζόμενα, μάλιστα τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν διάθεσιν κονδυλίων τῆς βοηθείας τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, καὶ τὰ νῦν ἀναγγελλόμενα, κατόπιν τῆς διαψεύσεως τῶν περυσινῶν ἐλπίδων, δὲν γεννοῦν ἀνάλογον τῆς τότε αἰσιοδοξίαν. Οὕτω δὲν ἤρχισαν εἰσέτι αἱ ἐργασίαι τῆς ριζικῆς ἐπισκευῆς, ἀποπερατώσεως καὶ συμπληρώσεως διὰ μιᾶς ἀκόμη πτέρυγος τοῦ μουσειακοῦ κτηρίου. Τὰ προκαταρκτικὰ σχέδια ἐγένοντο καὶ ὑπεγράφη ἡ σύμβασις τῆς διαθέσεως ἑνὸς δισεκατομμυρίου διακοσίων ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἄδηλον ὅμως παραμένει πότε θὰ γίνῃ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν. Ἄγνοοῦμεν κατὰ πόσον ἡ ἔκρυθμος πολιτικὴ κατάστασις θὰ ἐπηρεάσῃ τὴν διάθεσιν τῶν σχετικῶν κονδυλίων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους τὰ διατεθέντα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ του ποσὰ ὑπῆρξαν λίαν περιορισμένα καὶ ἀνεπαρκῆ, διὰ τὴν ἐπανέκθεσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ Μουσείου. Εὐτυχῶς ἤλθον ἀρωγοὶ ἡ Γενικὴ Διοίκησις Κρήτης διὰ τοπικῶν πόρων, ἡ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ VI Διεθνoῦς Συνεδρίου Ἀμπέλου καὶ Οἴνου, ἵνα καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐπίσκεψις αἰθουσῶν τοῦ Μουσείου ὑπὸ τῶν μελῶν του, καὶ—διὰ μικροῦ ποσοῦ—τὸ Ἐμπορικὸν καὶ Βιομηχανικὸν Ἐπιμελητήριον Ἡρακλείου. Κατωρθώθη οὕτω νὰ προωθηθῇ σημαντικῶς ἡ ἀποσυσκευασία καὶ ἐπανέκθεσις τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου, μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ὑελωμάτων εἰς τὰ παράθυρα τοῦ κτηρίου καὶ εἰς τὰς προθήκας. Δοθέντος ὅτι νέαι προθήκαι δὲν παρηγγέλθησαν, ὡς ἠλπίζετο, εἰς τὸ Ἐξωτερικόν, ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ ὑπάρχουσαι ἐπισκευασθεῖσαι. Λόγω τῆς πάντοτε ἀναμενομένης ριζικῆς ἐπισκευῆς τοῦ κτηρίου ἠκολουθήθη πρόγραμμα προσωρινῆς ἐκθέσεως ἐντὸς ἀπομονωθέντος τμήματος ἑπτὰ αἰθουσῶν. Ἐντὸς τοῦ τμήματος τούτου ἐτερματίσθη ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία καὶ ἐπροχώρησεν ἡ ἔκθεσις μέχρι τοῦ σημείου ὥστε ἤδη τέσσαρες αἰθουσαι νὰ εἶναι προσιταὶ εἰς τοὺς ἐπισκέπτας, καίτοι συνεχίζονται πάντοτε ἐντὸς αὐτῶν αἱ ἐργασίαι βελτιώσεως τῆς ἐκθέσεως. Ἐλήφθη φροντίς νὰ καταστοῦν προσιταὶ αἱ πλείσται τῶν σημαντικῶν μινωικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν ἀρχαιοτήτων καὶ νὰ βοηθηθοῦν οἱ ἐργαζόμενοι περὶ τὴν δημοσίευσιν τῶν εὐρημάτων ἐπιστήμονες. Ὑπὸ τὰς ὡς ἄνω προϋποθέσεις δὲν ἦτο δυνατόν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, νὰ ἐπιδιωχθῇ τουριστικῶς ἱκανοποιητικὴ ἔκθεσις τῶν ἀντικειμένων. Ἡ ἀποσυσκευασία ἐπροχώρησεν ἱκανοποιητικῶς. Τὰ $\frac{3}{4}$ τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Μουσείου ἀπεσυσκευάσθησαν καὶ ἀπετέθησαν ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν ἢ ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν. Ἀπομένει νὰ ἀποσυσκευασθοῦν τινὰ κιβώτια τῶν γεωμετρικῶν καὶ ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων. Διεπιστώθη οὕτω ἡ κατάστασις τῶν ἀρχαιοτήτων κατόπιν τοῦ ἐπὶ δεκαετίαν ἐγκλεισμοῦ τῶν ἐντὸς τῶν καταφυγίων τοῦ Μουσείου. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀντικειμένων ἐξήχθη ἄθικτον. Ζημίαι ὑπῆρχον εἰς τινὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα, ὅχι ὅμως ἀνεπανάρθωτοι, πολλαὶ δὲ τούτων ἤδη ἐπληρωρθώθησαν διὰ τῆς ἐντατικῆς καὶ ἐπιμελημένης ἐργασίας τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη. Τὰ ἀποκολληθέντα ἀρ-

χαῖα εὐτυχῶς δὲν εἶναι πολλά, λόγῳ τοῦ ἐπιμελοῦς τῆς συσκευασίας. Ἰκανὸς ἀριθμὸς ὅμως πίθων καὶ σαρκοφάγων χρήζει ὀλοκληρωτικῆς ἀνασυνθέσεως λόγῳ τῆς συντριβῆς των ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς τοῦ Μουσείου. Τὰ ἐξ εὐαισθητοῦ ὕλης ἀντικείμενα, φαγεντιανῆς καὶ ἐλεφαντοστοῦ, διὰ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχε φόβος φθορᾶς ἐξ ὑγρασίας ἢ τῶν μυῶν, οὐδὲν σχεδὸν ἔπαθον. Λυπηρὰ ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑγρασίας ἐπὶ τινων, ὀλίγων εὐτυχῶς, τοιχογραφιῶν. Τοῦ «Πρίγκηπος τῶν Κρίνων» ὁ ξύλινος σκελετὸς ἐσάπη καὶ ὡς ἐκ τοῦτου ἡ τοιχογραφία ἐθραύσθη εἰς τεμάχια. Εὐτυχῶς κατωρθώθη ἱκανοποιητικὴ ἀνασυγκρότησις, οὕτως ὥστε νὰ μὴ εἶναι αἰσθητὴ ἡ ζημία. Αἰσθηταὶ ὅμως εἶναι αἱ φθοραὶ εἰς δύο σημαντικὰς τοιχογραφίας, τὴν τῶν Ταυροκαθαψίων καὶ τὴν τοῦ Κυανοῦ Πιθήκου. Ἡ φθορὰ ἐπῆλθε δι' ἀπολεπίσεως τῆς ἐπιφανείας καὶ ἀποπτώσεως τοῦ λεπτοῦ στρώματος τοῦ βερνικίου, τὸ ὁποῖον πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἐπιχρισθῆ πρὸς προφύλαξιν τῶν τοιχογραφιῶν. Ἐλπίζεται πάντως ὅτι δι' ἐπιμελημένης ἐργασίας θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τούτων πρὸς ἐπανέκθεσιν.

Αἱ ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως ἐπροχώρησαν ἐκ παραλλήλου ἱκανοποιητικῶς, ὥστε οἱ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπισκεφθέντες τὴν νῆσόν μας πολυἀριθμοὶ περιηγηταὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τέσσαρας ἐκ τῶν αἰθουσῶν τοῦ Μουσείου, καίτοι οὐχὶ πλήρως τακτοποιημένας. Εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν ἐξετέθησαν αἱ τοιχογραφίαι καὶ οἱ πίθοι μετὰ τῶν σαρκοφάγων, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ἡ περίφημος γραπτὴ ἐξ Ἁγίας Τριάδος. Εἰς δύο ἄλλας αἰθούσας ἐξετέθησαν ἀρχαιότητες τοῦ νεολιθικοῦ, προανακτορικοῦ καὶ παλαιοανακτορικοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐκ τοῦ νεοανακτορικοῦ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἀνακτορικῶν κέντρων καὶ ἐπαύλεων, ὡς καὶ τῶν νεκροπόλεων τῆς αὐτῆς περιόδου. Τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα, οἱ σφραγιδόλιθοι καὶ τὰ πῆλινα σφραγίσματα ἐξετέθησαν εἰς ἰδίας προθήκας. Ἰδιαιτέρα προσοχὴ κατεβλήθη διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀρχαϊκῶν ἑλληνικῶν γλυπτῶν καὶ ἔργων μεταλλοτεχνίας. Αἱ ἐργασίαι συνεχίζονται ἐντατικῶς, ἀλλὰ ὁ ρυθμὸς τῆς ἐπανεκθέσεως δὲν δύναται νὰ εἶναι ταχὺς λόγῳ τῆς ἑλλείψεως τῶν μέσων καὶ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἐπιστημονικοῦ, τεχνικοῦ καὶ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ.

Διὰ τῆς γενομένης ἀποσυσκευασίας καὶ ἐπανεκθέσεως κατέστη δυνατὴ ἡ μελέτη τῶν μινωικῶν πινακίδων γραφῆς διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Β' τόμου τοῦ *Scripta Minoa*. Τὴν ἔκδοσιν ἐτοιμάζει ὁ καθ. John M y r e s, τῇ συνεργασίᾳ τῶν Alice C o b e r καὶ Emmett B e n n e t t. Κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ μελέτη τῶν λίαν πολυἀριθμῶν ἀγγείων τῆς γεωμετρικῆς νεκροπόλεως τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ παρὰ τὴν Φορτέτσαν. Τὴν τελικὴν δημοσίευσιν ἐτοιμάζει ὁ John B r o c k.

Ἄτυχῶς οὐδεμία βελτίωσις ἐπῆλθεν εἰς τὴν ἐκ τῆς ἑλλείψεως τοῦ προσωπικοῦ προελθοῦσαν κατάστασιν. Τὸ φυλακτικὸν προσωπικὸν ἠλαττώθη ἔτι μᾶλλον καὶ ἡ κατὰ μίαν μονάδα αὔξησις τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ διὰ τῆς τοποθετήσεως ἐπιμελητοῦ εἰς τὸ Μοσεῖον Ἡρακλείου δὲν ἔπαρκει διὰ τὴν κανονικὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως τῶν μουσείων, ἀρχαιολ. συλλογῶν καὶ χώρων τῆς νήσου. Τὸ κλείσιμον τοῦ ἀρχαιολ. χώρου Κνωσοῦ οὐδὲν ἀπέδωκεν ἀποτέλεσμα καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ καὶ νὰ ἀνοίξῃ καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἐπισκέπτας τὸ Ἀνάκτορον.

Οὐσιαστικὴ βελτίωσις ἐπῆλθεν εἰς τὴν τουριστικὴν ἐμφάνισιν τῆς ζώνης τοῦ Μουσείου ἐγένοντο ἐργασίαι ἐξωραϊσμοῦ ὑπὸ τῆς Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς Τουρισμοῦ Ἡρακλείου καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ κτηρίου οἱ

σταθμοὶ αὐτοκινήτων καὶ αἱ ἀποθηκεύσεις ὑλικῶν τῆς ΕΔΜΕ. Τὸ ζήτημα τῆς διαμορφώσεως εὐπρεποῦς εἰσόδου εἰς τὸν ἀρχαιολ. χώρον Κνωσοῦ ἀτυχῶς ἐχρόνισεν, ἂν καὶ τὸ ὑποβληθὲν σχέδιον ἐνεκρίθη καὶ κατηρτίσθη ἢ σύμβαισις τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου δι' ὃ πρόκειται νὰ διατεθοῦν 150 ἑκατομ. δραχμῶν. Διὰ τὸ περίπτερον Φαιστοῦ διὰ τὸ ὁποῖον διατίθεται ἀνάλογον ποσὸν ἐκ τῆς βοήθειας Μάρσαλ, οὐδεμία τελικὴ ἀπόφασις περὶ τῆς ἐπεκτάσεώς του ἐλήφθη.

Ἐκ τῶν Συλλογῶν μόνον ἡ τῆς Νεαπόλεως ἐστεγάσθη ἱκανοποιητικῶς εἰς τὸ νεότευκτον οἶκημα τοῦ Δήμου, καὶ ἀξίζει νὰ ἐπαινεθῇ ἐντεῦθεν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν κατοίκων τῆς προοδευτικῆς πολιχνῆς. Ἀντιθέτως δὲν θὰ ἔδει νὰ συγκαλυφθῇ τὸ λυπηρὸν γεγονός τῆς ἀντιδράσεως ἐξ ἰδιοτελείας ὠρισμένων παραγόντων τῆς πόλεως Ρεθύμνης εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἐνετικῆς Λέσχης διὰ τὴν ἐντὸς αὐτῆς στέγασιν τοῦ ἐκεῖ Μουσείου.

Ἔργασίαι ἀποκαταστάσεως καὶ στερεώσεως εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐγένοντο εἰς λίαν περιορισμένην κλίμακα, μὴ διατεθέντων τῶν ἀναμενόμενων κονδυλίων. Ἐλπίζεται πάντοτε ὅτι ἐκ τῶν χρημάτων τῆς βοήθειας Μάρσαλ θὰ διατεθοῦν διὰ τὴν στερέωσιν τῶν χώρων τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων περὶ τὰ 300—400 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξετελέσθησαν ὠρισμένα μικρὰ ἔργα εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς κ. Pit de Jong καὶ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ ὑπὸ μελῶν τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Doro Levi. Εἰς τὸν τελευταῖον ἀρχαιολογικὸν χώρον ἀπεκαλύφθησαν καὶ πάλιν τὰ δάπεδα καὶ ἐστερεώθησαν ὠρισμένα τμήματα τούτων, μάλιστα τὰ κλιμακοστάσια. Ἐγένετο δοκιμὴ ὑποκαταστάσεως διὰ νέων γυψοπλακῶν τῶν ἐφθαρμένων, χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῇ εἰσέτι ἱκανοποιητικὸν ἀποτέλεσμα. Ἰδιαζόντως προσέθηκεν εἰς τὴν αἶγλην τῶν ἀνακτόρων ἡ ἐπιμελὴς ἀποκατάστασις τῶν μεγάλων παραστάδων, ὅπου ἐμελετήθη διὰ τῶν ἀποκαλυφθέντων λειψάνων ξύλων τὸ σύστημα τῆς κατασκευῆς των.

Εἰς τὰ βυζαντινὰ καὶ ἐνετικὰ μνημεῖα ἐγένοντο ἐπίσης περιορισμένης κλίμακος ἐργασίαι. Διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Νεαπόλεως κ. Ἀρ. Βουρλάκη καὶ τῆς τεχνικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐστερεώθησαν δύο μικροὶ ναοὶ τῆς περιφερείας Νεαπόλεως (τῆς Παναγίας παρὰ τὸ χ. Λατσίδα καὶ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς), τῶν ὁποίων ἐκαθαρίσθησαν ἐν μέρει καὶ αἱ τοιχογραφίαι. Πολλὰ ἐνέργειαι κατεβλήθησαν διὰ τὴν διάσωσιν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν καὶ τῶν ἐνετικῶν μνημείων τῆς πόλεως Ἡρακλείου. Ἀπετράπησαν μόνιμοι ἐγκαταστάσεις ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ τῶν προμαχόνων των καὶ προελήφθη ἡ καταστροφή τῆς πυλίδος Σαμπιονέρας καὶ ἐνετικῆς οἰκίας παρὰ τὴν Ὁραϊάν Πύλην. Τὸ παρὰ τὴν Πύλην Βηθλεὲμ κατόπιν ἀδείας τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου διανοιγὲν ῥήγμα παρέμεινεν ἀγεφύρωτον. Πολλαπλαῖ κατεβλήθησαν προσπάθειαι ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ τουριστικὴ ἀξιοποίησις τῆς ζώνης τῶν τειχῶν καὶ ὑπάρχουν πάντοτε ἐλπίδες πραγματοποιήσεως ταύτης. Μετὰ δυσκολίας ἀπεφεύχθη ἡ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν ἐκποίησης τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν καταληφθέντων οἰκοπέδων, ἀλλὰ τὸ ὅλον ζήτημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς ζώνης ταύτης ἀπὸ τὰς αὐθαιρέτους οἰκοδομὰς παρέμεινεν ἐκκρεμές. Τοῦ παλαιότερου ἐσωτερικοῦ περιβόλου τειχῶν ἐμελετήθησαν καὶ ἄλλα τμήματα κατὰ γενομένας ἐκεῖ οἰκοδομικὰς ἐργασίας· τὰ θεμέλια καὶ ἄλλου πυργίσκου τῆς βυζαντινῆς ὀχυρώσεως ἀπεκαλύφθησαν παρὰ τὴν Πύλην τοῦ Φόρου. Τέλος καὶ ἄλλαι ἰδιωτικαὶ δεξαμεναὶ ὕδατος, τρεῖς ἐν συνόλῳ, ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ἀνόρυξιν θεμελίων τῆς οἰκοδομῆς τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων

Καλοκαιρινοῦ εἰς τὴν Πλατειὰν Στράταν τούτων ἐγένετο φωτογράφησις καὶ ἀποτύπωσις, ἀλλὰ ἡ διατήρησις των δὲν κατέστη δυνατή.

Εἰς τὸ Ρέθυμνον ἡ Ἑνετικὴ Λέσχη κατόπιν πολυμόχθων προσπαθειῶν ἐγένετο κτῆμα τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας μὲ πρόγραμμα τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰς τὴν παλαιὰν μορφήν. Ἡ Φορτέσα τῆς πόλεως Ρεθύμνης παρεχωρήθη εἰς τὸν Δῆμον διὰ τὴν τουριστικὴν τῆς ἀξιοποίησιν, ἡ ὁποία ὁμως, ὡς ἔχουν ἐκεῖ τὰ πράγματα, φαίνεται δυσκόλως πραγματοποιήσιμος. Ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως μὲ ἱκανοποιητικὸν ἀποτέλεσμα, παρὰ τὸ περιωρισμένον τοῦ διατεθέντος ποσοῦ, ἐγένοντο εἰς τὴν Μονὴν Ἀρκαδίου. Αἱ τοξοστοιχίαι ἐν μέρει ἀπεκατεστάθησαν καὶ ἐστερεώθησαν. Ἐλπίζεται ὅτι αἱ ἐργασίαι θὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ συνεχισθοῦν.

Ἀνασκαφαὶ μεγάλης κλίμακος δὲν ἐγένοντο. Ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινᾶτος ἐσυνέχισε δαπάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Μεγάλου Βαθυπέτρου, ΝΑ τῶν Ἀρχανῶν. Ὡς προεβλέπετο, ἡ ἔκτασις του εἶναι σημαντικὴ καὶ τὸ σχέδιόν του ἐνδιαφέρον. Παρὰ τὴν καταστροφὴν πολλοὶ τοῖχοι διασώζονται καλῶς καὶ εἰς ἱκανὸν ὕψος, μάλιστα οἱ ἑφοδομημένοι διὰ πελεκητῶν λίθων. Νοτίως τοῦ δωματίου μὲ τοὺς πεσσούς καὶ τοὺς πίθους, τὸ ὁποῖον ἀνεσκάφη πέρυσι, ἀνευρέθη μικρὸν δωμάτιον τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἀπετέλει παχὺ πυρίκαυστον στρώμα. Ἴσως ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἀποθήκευσις προϊόντων. Ἀνεσκάφη ἐπίσης εἰς διάδρομος καὶ τινὰ μικρὰ δωμάτια. Ἡ ἀνασκαφὴ ὁμως δὲν ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ σημείου νὰ εἶναι κατανοητὸν τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ οἰκήματος. Ἡ ἀνασκαφὴ εἶναι δυσχερὴς καὶ εἰς ὠρισμένα σημεῖα μετὰ δυσκολίας διακρίνονται οἱ τοῖχοι ἀπὸ τοὺς καταπεσόντας λίθους. Τὰ κινητὰ εὐρήματα εἶναι παραδόξως ὀλίγα καὶ μᾶλλον πενιχρά, ἰδίως κεραμικὴ τῆς ΥΜΙα περιόδου, συνήθως μὲ ζώνας καὶ σπείρας. Κύπελλα καὶ κύαθοι εὐρέθησαν εἰς σημαντικὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ σπανίως ἐμφανίζουσαν ἐνδιαφέρουσαν διακόσμησιν. Ἡ κυρία προσπάθεια τοῦ ἀνασκαφέως κατεβλήθη διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ πέρυσι ἀνακαλυφθέντος σπηλαίου τῆς ΝΔ πλευρᾶς τοῦ Γιούκτα παρὰ τὸ χωρίον Καρνάρι. Τὸ σπήλαιον ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ δύο ἐπαλλήλους στοᾶς, τῶν ὁποίων ἑκάστη, προσβατὴ δι' ἰδίας εἰσόδου, διακλαδίζεται καθ' ὅσον προχωρεῖ. Τὸ βάθος των δὲν εἶναι μέγα καὶ τὰ εὐρήματα προέρχονται κυρίως ἐκ τοῦ προσθίου τούτων μέρους. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς κάτω στοᾶς παρατηρήθη εἶδος κατωφλίου ἢ ἴσως βωμοῦ ἐκ πόρου λίθου. Ἡ εἰς τεμάχια ἀνευρεθεῖσα κεραμικὴ εἶναι ἐνδιαφέρουσα καὶ ἀνήκει εἰς τρεῖς περιόδους κυρίως, τὴν νεολιθικὴν, τὴν πρωτομινωϊκὴν καὶ τὴν γεωμετρικὴν. Ἐλάχιστα ἀγγεῖα συνεκροτήθησαν, καὶ ταῦτα ἰσχυρῶς συμπληρωθέντα. Εἰς τὴν ὑπονεολιθικὴν περίοδον ἀνήκουν ὀλίγα ὄστρακα τοῦ ρυθμοῦ Πύργου. Ἐνδιαφέροντα εἶναι τμήματα δύο πρωτομινωϊκῶν πρόχων μὲ γραμμικὴν σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοικτοῦ βάθους διακόσμησιν, τῶν ὁποίων ὁ λαϊμὸς διακοσμεῖται ἔμπροσθεν μὲ πλαστικὴν κεφαλὴν ζώου. Εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν ἀνήκουν ἐκτὸς πολλῶν τεμαχίων κυάθων ἄφθονα ὄστρακα πίθων, τῶν ὁποίων εἰς φαίνεται ὅτι δύναται νὰ ἀνασυγκροτηθῆ.

Μικρὰ ἀνασκαφὴ περισυλλογῆς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλιανοῦ Ἀλεξίου εἰς σεσυλημένον παλαιόθεν γεωμετρικὸν τάφον τῆς περιοχῆς Ἀγ. Ἰωάννου Ἡρακλείου, ἀνατολικῶς τῆς ὀδικῆς ἀρτηρίας. Τὰ περισυλεγέντα ὄστρακα ἦσαν ἐνδιαφέροντα, μάλιστα θραύσματα κάλπης καὶ τοῦ καλύμματός της μὲ διακόσμησιν σχηματοποιημένων ὀκταπόδων, προφανοῦς ἐπιβιώσεως ἐκ τῆς μινωϊκῆς ἐποχῆς (βλ. δημοσίευσιν εἰς τὸν προ-

κείμενον τόμον σ. 291 κ.έξ.). Ὁ τάφος, τοῦ ὁποίου δὲν ἀνεσκάφη ὁ δρόμος, ἐνεφάνιζε τὸ ἐνδιαφέρον ὅτι εἶχε κτιστὰς παραστάδας θύρας, ἐνῶ ὁ θάλαμος ἔστε ρεῖτο λιθοδομῆς. Ὁ αὐτὸς Ἐπιμελητὴς περισυνέλεξε τὰ εἰς θέσιν Παχλιτζάνη Ἀγριάδα παρὰ τὸ χωρίον Καβοῦσι Ἱεραπέτρας τυχαίως ἀνευρεθέντα ἀρχαῖα κατὰ τὴν ἀνόρουξιν ὑδραγωγείου, τὰ ὅποια ἀπεδείχθησαν σπουδαῖα. Ἀνήκουν εἰς τὴν γεωμετρικὴν, ἀνατολίζουσαν καὶ ἀρχαϊκὴν ἑλληνικὴν περίοδον εἶναι δὲ κυρίως πῆλινα εἰδώλια θεοτήτων, λατρευτῶν καὶ ζωδίων, ἐνδιαφέρον γεωμετρικὸν χαλκοῦν εἰδώλιον ἀνδρὸς πρωτογόνου ἐμφανίσεως καὶ στρογγύλη πηλίνη βάσις φέρουσα συμφυεῖς τοὺς ἄκρους πόδας ἀγάλματος φυσικοῦ σχεδὸν μεγέθους, διακόσμουμένη μετρητὸν ἀνατολίζοντα πλοχμόν. Τὰ ἀντικείμενα φαίνονται νὰ προέρχονται ἐξ ἀποθέτου ἱεροῦ. Πρόχειρος σκαφὴ ἀπέδωκε τεμάχια τινὰ καὶ ἀπεκάλυψε τὴν γωνίαν οἰκοδομήματος. Ἐνεκρίθη ἤδη παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἡ διενέργεια δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολ. Σχολὴ διενήργησε διὰ τοῦ ἀρχαιολόγου κ. H o o d μικρὰν ἀνασκαφὴν εἰς MM I τάφον τῆς κατέναντι καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀνακτόρου Κνωσοῦ κλιτύος. Ὁ τάφος ἦτο ἡμικυκλικὸς λαξευμένος ὑπὸ προστέγασμα βράχου καὶ περιεῖχεν ἱκανὰς ταφὰς ἐντὸς πίθων μετρίου μεγέθους. Ὁ ἀνασκάψας πιστεύει ὅτι ὁ τάφος εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ κατάστασιν ἦτο κυκλικὸς με στενὸν ἐκ τοῦ πλαγίου δρόμον καὶ ὅτι τὸ πρόσθιον τούτου μέρος παρεσύρθη πρὸς τὴν κλιτύν. Πίθοι περὶ τοὺς 10 περισυνελέγησαν οἱ πλεῖστοι μετὰ διακόσμησιν «καταλειβάδων». Ὀλίγα μικρότερα ἀγγεῖα τῆς MM I β περιόδου συνώδυσαν τὰς ταφὰς. Δύο κρανία κατέστη δυνατόν νὰ περισυλλεγοῦν, εἰς τὴν δεξιότητα δὲ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Κανάκη ὀφείλεται ἡ περισυλλογὴ πίθου μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ σκελετοῦ ἀθίχτου εἰς ἰσχυρῶς συσπειρωμένην στάσιν. Ἄλλοι τάφοι τοῦ αὐτοῦ νεκροταφείου ἐλπίζεται ὅτι θὰ ἀνασκαφοῦν κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διὰ τῶν ἐταίρων αὐτῆς Gallet de Sarterre καὶ Dessenpe ἐξηρένησαν καὶ ἀνέσκαψαν δοκιμαστικῶς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἰτάνου, ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου ΒΑ ἀκρωτηρίου τῆς Κρήτης. Ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐγένοντο δοκιμαὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, τῆς δυτικῶς ταύτης πόλεως καὶ τῆς νεκροπόλεως. Οἱ πλεῖστοι τῶν τάφων ἀνευρέθησαν σεσυλημένοι καὶ τινες ἀσύλητοι εἶχον πτωχὰ κτερίσματα καὶ ἀνήκον κυρίως εἰς ἑλληνιστικούς χρόνους. Μία ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή καὶ τὸ ἄνω μέρος μιᾶς βάσεως ἀνευρέθησαν. Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τὰ κτήρια ἀνευρέθησαν κατεστραμμένα καὶ ἡ περισυλλεγεῖσα κεραμικὴ ἦτο σχεδὸν μόνον ὄστρακα καὶ ὄχι στρωματογραφημένη, ἀνήκουσα εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς καὶ ἐπέκεινα. Κάτω τῆς ἀκροπόλεως τὸ πλεῖστον τῶν τοίχων, ἱκανοῦ μήκους, ἐφαίνοντο βυζαντινῆς ἐποχῆς. Πιθανῶς ὑπάρχουν κτήρια ἀρχαιότερα εἰς βαθύτερα στρώματα. Αἱ δοκιμαὶ εἰς τοὺς πέριξ λόφους ἔδωσαν μέτρια ἀποτελέσματα. Ἐπὶ λόφου νοτιῶς τῆς Ἰτάνου εἶναι φανερά ὀχύρωσις κυκλωπέου συστήματος ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Ἐπὶ λόφου δυτικῶς τῆς περιοχῆς τῶν φοινικοδένδρων ἀνεγνωρίσθη μινωικὸς συνοικισμὸς. Ἀνεγνωρίσθησαν κτήρια χαρακτηριστικῆς μινωικῆς οἰκοδομικῆς μετὰ σιδερόπετρα καὶ γωνιώσεις τῶν προσόψεων. Ἡ κεραμικὴ ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον YM I α χρόνων. Ὀλίγα χαλκᾶ ἐργαλεῖα περισυνελέγησαν. Μεταξὺ τῶν ἐξ Ἰτάνου εὗρημάτων ἐνδιαφέρον ἰδιαίτερον παρουσιάζει ἐπιγραφή φέρουσα ἐπίγραμμα δι' οὗ ἀνετίθετο ἡ στήλη εἰς τὸ τέμενος τῆς Λευκοθέας.

Ἡ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολ. Σχολὴ διὰ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτῆς Doro L e v i καὶ τῆς ἀρχαιολόγου Luisa B a n t i διενήργησεν ἐνδιαφερούσας δοκιμὰς διὰ τὴν

έξακρίβωσιν τῆς στρωματογραφίας καὶ τὴν λύσιν ὠρισμένων προβλημάτων. Αἱ κύριαι δοκιμαὶ ἐγένοντο εἰς τὰ ἀμέσως πρὸς Ν τοῦ διαδρόμου τῆς εἰσόδου διαμερίσματα, ὅπου πρὸ τοῦ πολέμου εἶχεν ἀνευρεθῆ ἔξαιρετικῆς ποιότητος καμαραϊκὴ κεραμεικὴ. Νέα λίαν ἐνδιαφέροντα ἀγγεῖα ἤλθον οὕτω εἰς φῶς, ἀνήκοντα κυρίως εἰς δύο διαδοχικὰς φάσεις τῶν παλαιότερων ἀνακτόρων. Τόσον τὰ δάπεδα καὶ οἱ ἐπάλληλοι τοῖχοι, ὅσον καὶ ἡ ἀνευρεθῆσα περὶ αὐτὰ κεραμεικὴ καθιστοῦν σαφῆ τὴν διαδοχὴν τούτων. Πρωτομινωϊκὸν στρώμα δὲν ἀνευρέθη, ἀλλὰ μόνον μεμονωμένα στρώματα. Ἐντὸς τοῦ εἰς μέγα βάθος εὐρισκομένου νεολιθικοῦ στρώματος, εὐθύς ἀμέσως ὑπὸ τὸ παλαιότερον καμαραϊκόν, εὐρίσκονται ἀνάμικτα ὄστρακα μὲ γραμμικὴν χρωσιν, τὰ ὅποια θὰ πρέπη νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν νεολιθικὴν περίοδον. Εἰς τὸ δωμάτιον 8 ἡ ἀνασκαφὴ ἔφθασεν εἰς βάθος 5 μ. ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου. Διαστέλλονται σαφῶς δύο νεολιθικὰ στρώματα. Ποικιλώτατα εἶναι τὰ ἀνευρεθέντα καμαραϊκὰ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὰ λίαν ἐνδιαφέροντα τῆς ἀκανθρωτῆς τεχνικῆς «barbotine». Ἐντὸς ἐσωτερικῶς ἐπιχρίστου κιβωτιδίου, τοῦ ὁποίου διελύθη, ὡς πιστεύει ὁ Leví, τὸ ξύλινον περίβλημα, ἀνευρέθη ἱκανὸς ἀριθμὸς κυπέλλων καὶ ἄλλων μικρῶν ἀγγείων. Μία δοκιμὴ κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ πλακοστρώτου «δρόμου» τῆς βορείας αὐλῆς πρὸς ἀνακάλυψιν τυχόν ὑπαρχούσης ἐκεῖθεν καθόδου, δὲν κατέληξεν εἰς ἀποτέλεσμα· ἀνω τοῦ βράχου κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπῆρχεν ἑλληνικῶν χρόνον κτήριον.

Ἐκ τῶν τυχαίων εὐρημάτων τὰ μᾶλλον ἄξια λόγου εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Εἰς τὸ προάστειον Ἑγ. Ἰωάννης τῆς πόλεως Ἡρακλείου ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ἀνόρουξιν βόθρου κοιλότης, ἴσως τμήμα λαξευτοῦ τάφου ἐκ τῶν κατακορύφων (shaft-graves ΥΜ ἐποχῆς) καλυπτομένου ποτε δι' ἀριθμοῦ τινος πλακῶν, χαλκᾶ ὄπλα, ἤτοι ξίφος τοῦ σταυροειδοῦς τύπου, αἰχμὴ δόρατος μακρὰ, αἰχμὴ λόγχης καὶ ἐνδιαφέρουσα λεπίς κυνηγετικοῦ ὄπλου, ἴσως «σιγύνης», μὲ δύο ἐπιμήκεις παραλλήλους ὀπὸς κατὰ τὸ μέσον πρὸς στερέωσιν τοῦ κοντοῦ καὶ ὠραίαν διακόσμησιν σπειρῶν. Μικρὰ κατὰ χώραν ἔρευνα οὐδὲν περαιτέρω ἀπέδωκε.

Κατὰ τὰς παρὰ τὴν Γόρτυνα ἐργασίας διὰ τὴν οἰκοδόμησιν κτηρίου τῆς Γεωργ. Ὑπηρεσίας ἀνευρέθη ἀριθμὸς τις πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων, μᾶλλον κοινῶν, πλὴν δύο ἐκ τούτων τὰ ὅποια ἔχουν διαμεμορφωμένον κατὰ τὸν λαίμον των ἀνθρώπινον πρόσωπον. Τὰ ἀγγεῖα συνώδευσαν προφανῶς ταφάς, ἀλλ' ὁ τάφος ἦτο ἀπλοῦν σκάμμα ἐντὸς τοῦ ἐδάφους.

ΥΜΙΙΙ πήλινοι κιβωτιόσχημοι σαρκοφάγοι ἀνευρέθησαν παρὰ τὸ χωρίον Ἀρχάνες Ἡρακλείου καὶ τὸ χωρίον Κανένε Σητείας. Ἡ περισυλλογὴ τούτων δὲν ἐγένετο εἰσέτι. Τῆς δευτέρας ἡ διακόσμησις κατὰ τὰς παρασχεθείσας πληροφορίας εἶναι ἐνδιαφέρουσα. Εἰς τὴν περιοχὴν Πόρου Ἡρακλείου κατὰ τὴν ἀνόρουξιν θεμελίων ἀνευρέθησαν μινωϊκοὶ τοῖχοι καὶ τινὰ ΥΜ ΙΙΙ χρόνων ἀγγεῖα. Παρὰ τὸ χωρίον Βαγιονιά Μονοφατσίου ἀνευρέθη ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον ὑπόγειον, ὀρθογωνίου διατομῆς καὶ μὲ φρεάτια κατὰ διαστήματα. Δὲν κατέστι δυνατόν νὰ γίνῃ εἰσέτι διερεύνησις τούτου. Κατὰ τὴν λατόμησιν περιοχῆς πλησίον τῆς θέσεως Σπήλια Κνωσοῦ ἀνεφάνη λαξευτὸς θάλαμος μὲ κόγχας, ὅστις ἐξετασθεὶς ἀπεδείχθη ὅτι ἀνήκει εἰς ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους.

Ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Λύττου περισυλλέγησαν γλυπτὰ τινὰ καὶ ἐπιγραφαὶ ἠττονος σημασίας. Ἀξιόλογος ὅμως εἶναι κεφαλὴ ρωμαίου Αὐτοκράτορος (Τραϊανοῦ ἢ Νέρβα;) ἐκ μαρμάρου φυσικοῦ μεγέθους καὶ σχετικῶς καλῶς διατηρουμένη. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐπιγραφὴ ἐπὶ δύο ὄψεων

κυβολίθου εἰς τὴν ἐπιτόπιον ἀρχαϊκὴν διάλεκτον καὶ γραφὴν. Καθ' ὅσον ἐξηκριβώθη περιέχει δύο ψηφίσματα τῆς πόλεως τῶν Λυτίων, βουστροφηδὸν γεγραμμένα, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν καθορισμὸν ζωνῶν νομῆς ζῶων καὶ τὸ ἕτερον ἀποτελεῖ ἀπαγορευτικὴν διάταξιν ἐγκαταστάσεως ξένων εἰς τὴν πόλιν.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Μουσείου ἀγορασθέντα παρὰ ἰδιοτῶν ἀντικείμενα εἶναι μικρᾶς ἀξίας. Τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι δύο μινωϊκοὶ σφραγιδολίθοι, ὁ εἰς ἐκ Κνωσοῦ ἐξ αἱματίου μὲ θαυμασίαν παράστασιν αἰλουροειδοῦς ἀγρεύοντος ὑδρόβια πτηνά, ὁ ἕτερος ἐκ σαρδίου μὲ σχηματικὴν παράστασιν δελφίνων, προερχόμενος ἐξ Ὀλοῦντος. Ἠγοράσθη ἐπίσης λίαν ἀξιόλογος ἐκ χρυσοῦ ἐλάσματος ἡμιελλειψοειδοῦς σχήματος ψῆφος, παριστῶσα κεφαλὴν παρδάλεως ἢ λέοντος κατ' ἐνώπιον, ἀνευρεθεῖσα τυχαίως ὑπὸ ἰδιώτου εἰς θέσιν Σφακῶ στῆ Λάκκου τῆς περιοχῆς Λύττου.

N. ΠΛΑΤΩΝ

Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΓΙΑΜΑΛΑΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1950

Ἡ Συλλογὴ Γιαμαλάκη ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ λήγον ἔτος δι' ἀξιολόγων ἀντικειμένων. Οὕτω, ὡς πρὸς τὰ πῆλινα, ἀπεκτήθη ὁ δημοσιευόμενος εἰς τὸ παρὸν τεῦχος πρωτογεωμετρικός, στρογγύλος ναῖσκος μὲ τὴν ἐντὸς αὐτοῦ καθημένην θεὰν καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς στέγης ἐξηπλωμένους ἄρρενας συνοδοὺς καὶ τὸν φύλακα κύνα. Πρόκειται περὶ ἀντικειμένου ἐξόχως σημαντικοῦ διὰ τὴν ἔρευναν τῶν προελληνικῶν θρησκευτικῶν πίστεων καὶ τῶν ἱστορικῶν τῶν ἐπιβιώσεων, ἰδιαιτέρως δὲ διαφωτιστικὸν τῆς πίστεως εἰς τριάδα θεῶν προσώπων*. Εἰς τὸ αὐτὸ σύνολον ἀνήκει καὶ εἰκοσᾶς πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων δημοσιευομένων ἐπίσης ἐνταῦθα.

Ἀπεκτήθησαν ἐπίσης τρεῖς κεφαλαὶ πηλίνων χυτῶν εἰδωλίων ἐξ Ἀξοῦ, ὧν ἡ μία ἀρχαϊκωτάτη, τοῦ καλουμένου «δαιδαλικοῦ» τύπου, μὲ ὄξυ πρόσωπον καὶ χαρακτηριστικὴν κόμην, ἕτερα γυναικεῖα, νεωτέρα, μὲ λίαν εὐρὺν πόλον ἢ δὲ τρίτη τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. Μετ' αὐτῶν ἀπεκτήθησαν καὶ τρεῖς πῆλινα ἄκραι χεῖρες.

Πρὸς ταῦτα ἀπεκτήθη μέγα λαμπρὸν τεμάχιον πίθου ἐκ Πρινιά, τῆς γνωστῆς ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς ἐντύπου τεχνικῆς, μὲ παραστάσεις σφιγγῶν ἐκατέρωθεν σπειρωτοῦ καὶ ἀνθεμωτοῦ θέματος, ὡς καὶ ὠραῖα τεμάχια ἀγγείων ρωμαϊκῶν χρόνων μὲ γλυπτὴν φυτικὴν διακόσμησιν.

Μεταλλικὰ εἶναι τρία ἐγχειρίδια σιδηρᾶ ἐξ Ἀξοῦ καὶ τέσσαρες χαλκαὶ σμίλαι ἐκ Πύργου Μονοφατισίου, ὡς καὶ εἰς διπλοῦς πέλεκυς καὶ τέσσαρες μονόστομοι, μὲ τὴν γνωστὴν διακόσμησιν ἐκ χαρακτῶν καμπύλων καὶ λοξῶν εὐθειῶν παραλλήλων γραμμῶν, προερχόμενοι ἐκ Βουτουφοῦ Πεδιάδος.

Ἡ συλλογὴ σφραγίδων τοῦ κ. Στυλιανοῦ Γιαμαλάκη ηὔξήθη διὰ μιᾶς σειρᾶς ἐξ εἰκοσι τριῶν ἀνατολικῶν κυλίνδρων ἐξ αἱματίου, μεγάλων καὶ μι-

*) Ἄς προστεθῇ μεταξὺ τῶν παραλλήλων ὁμοιωμάτων στρογγύλων ἱερῶν καὶ τὸ ἐκ Σφουγγαρά, Edith Hall, «Sphoungaras», University of Pennsylvania, Anthropological publication vol. III, No 2, σελ. 49, εἰκ. 22 E. Τοῦτο, προερχόμενον ἐκ ΠΜ στρώματος, πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ παλαιότατον δείγμα τῆς σειρᾶς, ἀξιόλογον ἰδίως διότι, ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων του εἶναι προσκολλημένα ζῶα, ἴσως κύνες.